

Plánejeddjiid ja sámi, kvena ja davvinorgalaš guolásteddjiid vuoiggalašvuođaipmárdus riddoavádatplánemis

Sigrid Engen · Else Grete Broderstad
Jannike Falk-Andersson · Per Fauchald
Vera Helene Hausner
Norsk institutt for naturforskning · UiT Norgga árktalaš universitehta
Norsk institutt for naturforskning · UiT Norgga árktalaš universitehta
UiT Norgga árktalaš universitehta

Čoahkkáigeassu

Jagi 2021 miessemánus čađaheimmet jearahallaniskkadeami riddoavádatplánejeddjiid ja kommersiála guolásteddjiid vuoiggalašvuođaoainnus báikkálaš guolástusa hálddašeami hárrái Davvi-Norgga riddosuohkaniin. Suohkanlaš riddoavádatplánen váikkuha guolástemiide riddoguovlluin doaimmaid muddema bokte. Báikkálaš guolástusaide leat seammás hástalussan njieddji guolásteaddjelohku, unnit gáddáibuktimat, ráddjejuvvon infrastruktuvra nugo gáddáibuktinbáikkit ja resurssaide ja guovlluide guoskevaš riiddut industriála guolástanfatnasiiguin ja guollebiepmahagaiguin. Guorahalaimet ipmárdusaid juogadan-, prosedyra- ja dohkkehanvuoiggalašvuođas 705 guolásteaddji (sámi, kvena ja davvinorgalaš) ja 41 plánejeaddji gaskkas. Bohtosat čájehit unna erohusažiid guolásteaddjejoavkkuid gaskkas, muhto čielga erohusaid gaskal guolásteddjiid ja plánejeddjiid. Plánejeaddjit árvvoštalle eatnašat ahte riddoavádatgeavaheapmi áimmahušša vuoigatvuođadeastta, dan botta go ollu guolásteaddjit vásihedje dan nuppe ládje. Ollu guolásteaddjit oaivvildedje ahte mearrádusat unnán dohkkehedje riddoguolástankultuvrra mearkkašumi dahje válde atnui sin máhtu. Sámi guolásteaddjit dieđihedje dávjjibut go earát ahte sámi jearaldagat eai doarvái dohkkehuvvon. Jus muittus atná Duohtavuođa- ja soabadankommišuvnna čilgehusa mearrasámi vuostehágus norgga guolástuspolitihkkii, de eai hirpmahuhte gávdnosat. Nugo kommišuvdna cuige, de jerre dađistaga eanet sápmelaččat lei go negatiiva guolástuspolitihkalaš mannolat čadnon sin čearddalaš gullevašvuhtii. Plánejeaddjit oaivvildedje ahte guolásteddjiin leat buorit vejolašvuođat váikkuhit mearrádusaide, ja ahte proseassain lea ovddasvástádus ja luohttevašvuohta. Ollu guolásteaddjit eai lean ovtta oaivilis, ja árvvoštalle sihke prosedyra- ja juogadanvuoiggalašvuođa vuollegažžan. Máŋga plánejeaddji eai diehtán vissásit váikkuhuvvojedje go báikkálaš guolástusat negatiivvalaččat mearrádusain riddoavádatgeavaheami birra.

Govva: Gunnvor Guttorm

4.1 Álggaheapmi

Lassáneapmi alit ealáhusain dahká eanet diđolašvuođa dárbbašlažžan vuoiggalašvuođajearaldagaid ektui riddohálddašeamis. Odne diehtit relatiivvalaš unnán das movt iešguđet joavkkut árvvoštallet iešguđet vuoiggalašvuođadimenšuvnnaid riddoguovlluid geavaheamis ja hálddašeamis, sihke sisriikkalaččat ja riikkaidgaskasaččat. Dás geahčadit eanet dan. Seammás čájehit dutkamat (gč. ee. Eythrósson 2008; 2025, Pedersen 2012) ja almmolaš čielggadanbarggut (NAČ 2008: 5, Duohtavuođa- ja soabadankommišuvdna (SFK) 2023) ahte lea leamaš guhkilmas mearrasámi vuosteháhku eiseválddiid guolástusmuddemiid vuostá. Vuosteháhku lea leamaš čadnon politihkkii maid ollu mearrasámi aktevrrat leat vásihan – ja nugo galgat oaidnit, ain vásihit – eahpevuoiggalažžan. Dát guoská maiddái earáide geat leat sorjavaččat báikkálaš resurssain. Mearrasápmelaččaid guhkilmas gižžu ja gáibádus vuonaid suddjet lea dattege "lassedimenšuvdna mii muhtun muddui lea váikkuhan sihke ášši ovdáneapmái ja dasa movt dat vásihuvvo báikkálaččat" (Eythórsson 2008, 9). Dakkár dovddaheapmi ja eiseválddiid geatnegasvuođat sápmelaččaid guovdu guolástusmuddemis leat maiddái vuođđun Smitha 1990-čielggadeapmái sápmelaččaid guolástusvuoigatvuođain maŋŋel dorskekriisa ja go álggahedje fanaseriid mat ávžžuhedje ahte sámi guolástusvuoigatvuođat ráhkaduvvojit oktasaš vuoigatvuohtan čadnon sámi ássanguovlluide mat maiddái fátmmastit guovllu guolásteddjiid geat eai leat sápmelaččat (Smith 1990). Søreng (2014, 7) čujuhettiin Maurstadii (1997, 1999), cuige ahte guolástushálddašeapmi seahtá guovdilastit resursasorjjasvuođa mii smávvaskáláguolásteamis (mas mearrasámi guolásteamit lea oassin) lea. Easka dán perspektiivvas sáhttá vásihuvvon vuoigatmeahttunvuođa čatnat golmma dimenšuvdnii: juohkimii čadnon (vuotnaareálaid ja resurssaid juohkin ja geavaheapmi), dohkkeheamivuođut (dohkkehit resursalagašvuođa vuođđun vuoigatvuođaide) ja proseassalaš (vejolašvuohta váikkuhit dáidda mearrádusaide).

Konkrehtalaččat geahčča t movt riddoavádatplánejeaddjit, sápmelaččat, kvenat ja eará davvinorgalaš guolásteaddjit ipmirdit vuoiggalašvuođa báikkálaš guolástusaid guovdu riddoavádathálddašeamis. Mii jearrat lea go erohus riddoavádatplánejeddjiid ja guolásteddjiid ipmárdusas čadnon vuoiggalašvuhtii báikkálaš guolástusain, rievddadit go vuoiggalašvuođa ipmárdusat guolásteaddjejoavkkuid gaskkas, ja jus nu, movt dakkár rievddademiid sáhttá čilget.[1]

Riddoavádatplánen, mii lea suohkaniid ovddasvástádus, sáhttá doarjut guolástusaid go mudde gos ja movt iešguđetlágan doaimmat dáhpáhuvvet riddoavádagas. Báikkálaš guolástusaide leat hástalussan njieddji guolásteaddjelogut, vátnon guliid gáddái buktimat servodagain mat leat sorjavaččat guolis, ja unnon beasatlašvuohta dárbbašlaš infrastruktuvrraide nugo hápmaniidda ja báikkiide gosa guliid buktá (Riikarevišuvdna 2020). Dasa lassin leat smávvaskáláguolásteddjiid ja industriála guollefatnasiid gaskkas riiddut go lea sáhka

[1] Dán artihkkala vuođđun lea fágaguoibmeárvvoštallojuvvon artihkal "Blue Justice: diverging perceptions between coastal planners and fishers in the blue economy," maid *Sustainable Science* (Engen je. 2026b) almmuhii.

resursaviežžamis ja areálageavaheamis mearradoallun (Riikarevišuvdna 2020; Engen je. 2026a). Muhtun hástalusaid meannudit riddoavádatplánemis, dan botta go eará, nugo eriid mearrideapmi ja guolástusmuddemat váldonjuolggaduslaččat leat guolástushálddašeami ovddasvástádus.

Okta riddoavádatplánema dehálaš ulbmiliin lea nappo unnidit riidduid, ovddidit ovttasbarggu aktevrraid gaskkas mat atnet meara riddoguovlluin ja suddjet meara ekovuogádaga. Goitge ii leat riddoavádatplánen nu dávjá ollašuhttán vuordámušaid vuoiggalaš plánemis ja areálaid juogadeamis riddoavádaga geavaheddjiid gaskkas (Reimer je. 2003). Váttisvuohtan sáhttá, ovdamearkka dihte, leat ahte váilu rabasvuohta ja ahte lea politihkalaš marginaliseren. Dutkamat máŋgga riikkas leat maid čájehan ahte dakkár hástalusat sáhttet dagahit ahte báikkálaš guolásteaddjit duvdojuvvojit eret (Stalmokaitė je. 2023). Dasa lassin lassána gilvu riddoareálaid alde, ja iešguđetlágan beroštumit ja ealáhusat nugo ođasmuvvi energiija, luondduvuđot turisma ja mearradoallu duvdet eret báikkálaš guolástusaid (Borch 2009; McIntosh je. 2022; Palm je. 2023). Dasa lassin mielddisbuktá mearradoallu birashástalusaid nugo nuoskkideami, dávddaid leavvama ja genehtalaš váikkuheami luođu guollenáliide (Bergh je. 2023). Máilmmiviidosaš hástalusat nugo dálkkádatrievdamat ja geopolitihkalaš eahpesihkarvuohta buktet maid riskkaid báikkálaš guolástusaide. Dálkkádatrievdamat dagahit ahte guollenálit johtet davásguvlui (Fossheim je. 2015). Eanet militearadoaimmat mearas sáhttet dasa lassin šaddat riidduide guolástusdoaimmaiguin, ovdamearkka dihte go muhtun norgalaš mearrahárjehallamis soahtefanas vuodjuduvvui guovdu soames guolástansaji (Omre 2025; Brandt 2026).

Boahtte oasis válddahallat oanehaččat alit vuoiggalašvuođa doahpaga. Mii čiekŋudit historjjálaš konteavstta, riektedili ja báikkálaš guolástusaid mearkkašumi, ovdal go oanehaččat válddahallat riddoavádatplánema konteavsttas. Dasto ovdanbuktojuvvo guorahallan, ja de bohtosat ja mearkkašupmi guolásteaddjijoavkku ovttaláganvuođain ja erohusain. Digaštallamis mii čuovvu, suokkardallat joavkkuid vuoiggalašvuođa ipmárdusaid golmma dimenšuvnna ektui, ovdal go neavvut ja konkluderet.

4.2 Alit vuoiggalašvuohta – oanehaččat čilgejuvvon

Doaba alit vuoiggalašvuohta lea oassin birasvuoiggalašvuođa fágasuorggis, ja sáhttá ipmirduvvot golmma dimenšuvnna ektui – vuoiggalašvuohta dohkkeheapmin, vuoiggalašvuohta juogadeapmin, vuoiggalašvuohta prosedyran.

Vuoiggalašvuohta dohkkeheapmin siskkilda iešguđetlágan árvooainnuid, identitehtaid, máhtuid, kultuvrraid, vuoigatvuođaid ja návccaid vuhtiiváldima ja dohkkeheami. Váilevaš dohkkeheapmi min konteavsttas sáhttá, ovdamearkka dihte, mearkkašit ahte guolásteddjiid oidnet homogena joavkun almmá ahte beroštumiid, árvvuid ja máhtuid girjáivuohta dohkkehuvvo.

Vuoiggalašvuohta juogadeapmin lea árvideames dat maid eatnašat jurddašit go lea sáhka vuoiggalašvuođas, ja gávdnojit iešguđetlágan ákkastallamat das mii

vuoiggalaš juohkima vuođđun galgá leat. Ovdamearkka dihte sáhttá ákkastallat ahte buohkat galget oažžut seamma stuora guolleeriid (ovttaláganvuođaprinsihppa). Jus dasto čuovvu lagasvuođaprinsihpa, de galget eanet resurssat mannat báikkálaš guolásteddjiide. Jus árjja deattuha, de seađáše guolásteaddjit geat eanemusat guolástit oažžut stuorámus eari.

Vuoiggalašvuohta prosedyran guoská vuohkái movt mearrádusat dahkkojuvvojit, ja lea dehálaš oassin olbmuid vuoiggalašvuođaipmárdusas. Das ii leat dušše sáhka ovdamuniin ja maŋuin maid joavkkut vásihit, muhto maiddái das movt juohkima mearrádusaide leat joavdan. Riddoavádatplánemis lea dehálaš ahte guoskkahuvvon beliin lea vejolašvuohta leat fárus váikkuheame. Dat mearkkaša ahte dain lea duohta vejolašvuohta váikkuhit plánenproseassa bohtosii – ahte vásihit ahte sin váldet duođas ja guldalit. Máhkašproseassain – main guoskkahuvvon bealit váldojuvvojit fárrui danin go lea gáibiduvvon lágas, almmá duohta vejolašvuođa váikkuhit bohtosii – lea máhcci hástalus plánenproseassain.[2]

4.3 Historjá, riektedilli ja báikkálaš guolástusat

Vaikko mii dás guovdilastit dálá mearrádus- ja vuoiggalašvuođaipmárdusaid, de lea dehálaš čujuhit dasa ahte “alit” vearrivuohta ollu dilálašvuođain lei juo ovdal otná ekspansiiva ovdáneami riddoavádagas ja ahte dakkár vearrivuođas leat čiekŋalis historjjálaš ruohttasat (gč. Blythe je. 2023). Davvinorgalaš oktavuođas lea dás sáhka riektehistorjjás ja riektedilis, ee. nugo Eythrósson (2025) čilge. Riddoguolástuslávdegoddi (NOU 2008:5) dokumenterii ahte friddja guolásteapmi Finnmárkku vuonain ii lean buohkaidriekti. Nu čájehit maiddái earet eará Jebensa (2007) ja Bulla (2011) barggut. Pedersen (2008, 2012) čujuha viidáseappot ahte sápmelaččaid vuoigatvuohta guolástit vuonain lei dohkkehuvvon jagi 1761 Lappekodisilla mearrádusain ja jagi 1755 Jordutvisningsresolusjonen nammasaš eananjuohkinresolušuvnnas.

Duohtavuođa- ja soabadankommišuvdna (SFK) (2023, 207) čujuha dasa ahte mearrasámi guolástanvuoigatvuođat rivde dohkkehuvvon dološvirot vuoigatvuođain guolástit vuonain dasa ahte 1850-logu gaskamuttu rájes sakka hedjonedje. Dát "sámi álbmoga marginaliseren áigodagas 1860:s gitta 1969 rádjái" lei "čadnon dan áigodaga dáčča assimilerenpolitihkkii, mii ákkastallojuvvui dainna ahte sápmelaččaid kultuvra ja ealáhusheiveheapmi lei bázahallan ja heivetmeahttun ođđaáigásaš servodahkii" (Eythrósson 2025, 71). Báikegoddeálbmot mearrasámiguovlluin massii sihke individuála ja oktasaš vuoigatvuođaid maid vuođđun lei dološ áiggi rájes geavaheapmi. Vaikko riddoálbmot maŋŋel nuppi máilmmisoađi vuosttaldii ovdáneami mii billistii báikkálaš guollemáddodagaid ja “mearrasámi vuosttaldeapmi” čujuhii dološ vuoigatvuođaide, de vuosttaldeamit eai joksan geange (SFK 2023, 567). Guolástuspolitihkka váikkuhii sihke sápmelaččaide ja kvenaide geat barge guolástemiin Davvi-Romssa ja Finnmárkku rittuin, muhto mearrasápmelaččat dat loktejedje jearaldaga resursavuoigatvuođaid birra (SFK 2023, 568). “Eai gávdno makkárge ovdamearkkat dasa

[2] Eanet čielggadeami gávnnat ee. Engen je. (2026b) geat das ovdanbuktet dan golmma dimenšuvnna vuđoleappo.

ahte kvenat leat njulgestaga vuostálastán guolástuspolitihkalaš ovdáneami. Ledje baicca dađistaga eanet sápmelaččat geat jerre lei go oktavuohta negatiiva ovdáneami ja sin čearddalaš gullevašvuođa gaskkas" (SFK 2023, 568).

Vaikko guolástuspolitihkalaš stivrendokumeanttat leat jaskkodahttán dán riektehistorjjá (Sunde 2016; Eythrósson 2025), de ledje vieruiduvvan guolástanvuoigatvuođat okta váldoákkastallamiin guolástusrádjeášši Norgga ja Stuorra Británnia gaskkas[3], mas báikkálaš vuoigatvuođat ledje oassin Norgga vuođđoákkastallamis. Guolástanrádjenággu loahpahuvvui Haag riikkaidgaskasaš duopmostuolu mearrádusain 1951:s, mii doarjjui Norgga sajádaga. Norga ákkastalai ahte álbmogis vuonain ledje dološvirot vuoigatvuođat, ja ahte feastonuohttebivdu uhkida sin vuoigatvuođaid ja nu maiddái eallinvuođu vuonain, erenoamážit Finnmárkkus (NOU 2008: 5, 129-133; Sunde 2016). Riddoguolástuslávdegoddi ovdandoallá guolástusrádjeášši mearkkašumi, danin go Norgga ákkastallama vuođđun earet eará ledje giliid ja guolástusservodagaid oktasaš vuoigatvuođat guolástanguovlluide, vuonaide ja mearraguovlluide, maid vuođđun lea movt guolásteapmi lea dahkkon doložiid rájes (NOU 2008: 5).

Dán historjjá lea dárbbašlaš diehtit vai ipmirda dálá báikkálaš guolástusaid mearkkašumi. Guolástusealáhus lea ain eallinvuođu guoddin davvin (Kolle 2014), ja ássama, báikkálaš árvolassáneami, kultuvrralaš doaimmaid ja gullevašvuođa vuođđun riddo- ja vuotnaservodagain. Báikkálaš guolástusaiguin oaivvildit guolástusaid mat leat sorjavaččat báikkálaš resurssain, gos sállaša buktet ja gieđahallet guovllu siskkobealde. Vaikko báikkálaš guolástusat fátmmastit ollu fanassturrodagaid, de leat das dávjjimusat unnit fatnasat main lea ráddjejupmi man guhkás sáhttet mannat guolástit ja gáddái buktit (Viðarsson je. 2018; Hultman je. 2018; Riikarevišuvdna 2020). Dáin smávvaskálávuođut fatnasiin (fatnasiin vuollel 11 mehtera) lea váldorolla báikkálaš guolástusas ja guovllupolitihkas, danin go dain lea čanastupmi unnit gáddeindustriijii (Meld. St. 32 (2018-2019), Johnsen 2020). Jagis 2019 dahke dát fatnasat 80 % norgga guolástusfatnasiin (Riikarevišuvdna 2020).

Maŋŋel go Sámediggi ásahuvai 1989:s lea dat jeavddalaččat lokten hástalusaid mat leat vuotna- ja riddoguolásteddjiin sámi guovlluin (SFK 2023, 207, 581-582; Eythrósson 2025). Ruđalaš doarjagiiguin, politihkalaš vuolggahemiiguin ja ráđđádallamiiguin lea Sámediggi ovddastan sámi guolásteddjiid beroštumiid (Broderstad ja Eythórsson 2014). Sámediggi oassálastá ráđđádallamiiguin Guolástusdirektoráhtain ja Ealáhus- ja guolástusdepartemeanttain váikkuhit guolástusmuddemiidda (Sámediggi 2023, 2024) vai sihkkarastá ahte historjjálaččat sajáiduvvan sámi vuoigatvuođat áimmahuššojuvvojit mearraresurssaid hálddašeamis.

[3] Ágga manin brihttalaš dámpatrolárat bohte FInnmárkkuriddui 1900-logu álggu geahčen lei guollehivvodagaid njiedjan Stuorra Británnia olggobeale. Norgga eiseválddit gilde troláriid boahtimis, muhto das váilo čielga rájit main lei álbmotrievttálaš vuođđu. Ollu riidduid maŋŋel šiehtadallagođiiga Norga ja Stuorra Británnia, muhto eaba boahtán ovttaoaivilvuhtii. Loahpas mieđaiga ahte riikkaidgaskasaš duopmostuollu Haagas fertii nákkus dahkat mearrádusa (NOU 2008: 5, 127, 128).

4.4 Riddoavádatplánen ja báikkálaš guolástusat

Okta váldomotiivvain álggahit riddoavádatplánema Norgii lei unnidit dávddaid leavvama mearradoalloealáhusas ja unnidit areálariidduid guolásteaddjiiguin (Hersoug ja Johnsen 2012). Riddoavádatplánain lea mearrideaddji rolla dehálaš guolástanguovlluid sihkkarasttiimis areálageavahusmuddemiin, muhto sáhttá maiddái dahkat riidduid gilvaleaddji beroštumiiguin (Fiskeridirektoratet 2021), ja lea earet eará leamaš dehálaš guovlluid juohkimis mearradollui (Kvalvik ja Robertsen 2017).

Dan botta go suohkaniin lea váldoovddasvástádus riddoavádatplánemis, de dahket stáhtalaš ja fylkasuohkanlaš dásit lágaid, láhkaásahusaid, njuolggadusaid ja vuordámušaid, ja dain lea ovddasvástádus áššiin main lea našuvnnalaš mearkkašupmi. Suohkaniid jurisdikšuvdna gokčá ovtta nautalaš miila olggobealde vuođđolinjjá (Kvalvik je. 2020). Riddoavádatplánat ráhkaduvvojit suohkanlaš hálddahusain – dábálaččat riddoavádatplánejeddjiid jođihemiin (maid maiddái sáhttet atnit olgguldas bagadalliid). Loahpalaš mearrádus dahkko báikkálaš politihkkariin, namalassii suohkanstivrras (Mikkelsen je. 2022). Guolástusdirektoráhtas lea guovddáš rolla plánenproseassain sihkkarastit ahte našuvnnalaš guolástusberoštumit vuhtiiváldojuvvojit, earet eará vuoigatvuođain buktit gulaskuddancealkámušaid ja vuostecealkámušaid (Fiskeridirektoratet 2021), vuoigatvuohta mii maiddái Sámedikkis lea (Plan- og bygningsloven 2008, § 5-4; Fiskeridirektoratet 2021).

Norgga guolástuspolitihkka lea mearrideaddjin mearrideamis gii, mii, gos ja goas guolásteami muddemis – ovdamearkka dihte earrebidjamis, reaidogeavaheamis, guolástandoaimmaid áiggiin ja dihto guolástusguovlluid giddemis. Norgga guolástuspolitihkka lea moitojuvvon ahte vuoruha ruđalaš vuoittu eanet go sosiála guoddevašvuođa (Riikarevišuvdna 2020). 1940-logu rájes lea guolásteddjiid lohku Norggas jeavddalaččat njiedjan (Statistisk sentralbyrå 2018). Vánit guolásteaddjit lea dagahan buoret gierdanvuođu doibmii, muhto gávvan stuorát fatnasiidda, oamasteami čohkkemii, lassánan olgoriikalaš earreoamasteapmái ja eanet vuoittu gáibádusaide leat dađistaga dahkan dili váddáseabbon, erenoamážit unnit fatnasiidda. Dát lea loahpas dagahan ahte guolástusdoaimmat lea unnon servodagain mat leat sorjavaččat guolástusas (Riikarevišuvdna 2020) – vaikko obbalaš eretfárremat Norgga boaittobeale guovlluin maid sáhttet čilgehussan guolásteddjiidlogu njiedjamii (Rybråten je. 2018; Iversen je. 2020a).

4.5 Guorahallama birra

Vuoiggalašvuođaipmárdusa guorahallamis báikkálaš guolástusain čađaheimmet kvantitatiiva jearahallaniskkadeami guolásteddjiiguin ja plánejeddjiiguin geat barge riddoavádatplánemiin. Obbalaččat serve 705 guolásteaddji ja 41 plánejeaddji 69 obbalaš 81 davvinorgalaš riddosuohkanis. Dan 705 guolásteaddjis ledje 43 sápmelačča, 23 kvena ja 12 geat definerejedje iežaset sihke

sápmelažžan ja kvenan. Dáhtamateriálas jearaimet oasseváldiin dieđihit juogo sámi, kvena ja/dahje dáčča identitehta. Oasseváldit ožžo merket nu máŋga kategoriija go háliidedje. Sámi ja kvena oasseváldit celke dávjjimusat seamma oaiviliid ja dahke unnán vástádusaid, ja danin šadde dát muhtun analysain ovtta kategoriijii – "eamiálbmot- ja minoritehtaguolásteaddjit". Dát dagai maiddái vejolažžan fátmmastit oasseváldiid geat definerejedje iežaset sihke sápmelažžan ja kvenan. Obbalaččat bovdejuvvojedje 3878 searvat neahttavuđot iskkadeapmái miessemánus 2021:s teakstadieđu bokte mas lei liŋka iskkadeapmái, ráhkaduvvon SurveyXact prográmmagálvvuin. Norggas ii gávdno ollislaš listu kommersiála guolásteddjiin. Oktavuođadieđut vižžojuvvojedje danin golggotmánus 2020 Guolástusdirektoráhta listtu vuođul registrerejuvvon kommersiála guolásteddjiin Davvi-Norggas ja telefonnummáriid ja boastačujuhusaid ohcamiin interneahtas bealleautomatiserejuvvon vugiin (gč. lasi dieđuid Engen je. (2021)). Eai buot kommersiála guolásteaddjit leat geatnegahtton registreret iežaset guolásteddjiidlohkui, dat guoská fatnasiid bargoveagaide ja minoritehtaoamasteddjiide, nugo omd. guolástusindustriijat, árbbolaččat ja bargit (Riikarevišuvdna 2020, 13). Riddoplánejeaddjit (N:139) bovdejuvvojedje e-boastta bokte. Sin oktavuođadieđut vižžojuvvojedje stáhtahálddašeaddji ja fylkasuohkaniid e-boastalisttuin. Sullii 18 % dain geaidda sáddejuvvui iskkadeapmi vástidedje, mii orro unnán. Seammás diehtit ahte leat oallugat geat gilvalit oažžut olbmuid beroštumi, ja oažžut olbmuid searvat jearahallaniskkademiide lea obbalohkái hástaleaddji. Aŋkke leat duhtavaččat go leat ožžon vástádusa oalle ollu guolásteddjiin (705) ja plánejeddjiin (41) mat gokčet ollu davvinorgalaš riddosuohkaniin (69). Guolásteaddjeoasseváldit ovddastit maiddái ealáhusa girjáivuođa go jurddaša agi, sohkabeali, boađu ja fanassturrodaga.

Jearaldagat ledje čadnon dan golmma vuoiggalašvuođadimenšuvdnii. Jearaimet spesifihkalaččat lea go geavaheapmi riddoavádagas maŋemus viđa jagis i) dohkkehan guolásteaddjemáhtuid, riddokultuvrra ja mearrasámi vuoigatvuođaid, ii) čuvvon buori hálddašeami prinsihpaid, iii) árvvoštallan negatiiva váikkuhusaid guolástusaide. Oasseváldit ožžo bargun maŋŋálastit 17 cealkámuša (Tabealla 1) skálás 1-5 (namalassii hui unnán (dahje ii obage), veahá, muhtun muddui, buori muddui, ollu).

Analysain ovdanbuktit vástádusaid juohkáseami proseanttain joavkkuide: sámi ja kvena guolásteaddjit, davvinorgalaš guolásteaddjit ja plánejeaddjit.

Dagaimet ii-paramehtralaš iskosiid (namalassi statistihkalaš iskosiid mat gáibidit vánit navdduid das movt dáhtat leat juohkásan) guorahallat vástádusaid erohusaid iešguđet jearaldagaid ja čearddalašvuođa ektui, lassin regrešuvdnaanalysaide (gč. Engen je. 2026b).[4]

Tabealla 1. Jearahallaniskkadeami jearaldagat guoskevaččat alit vuoiggalašvuhtii

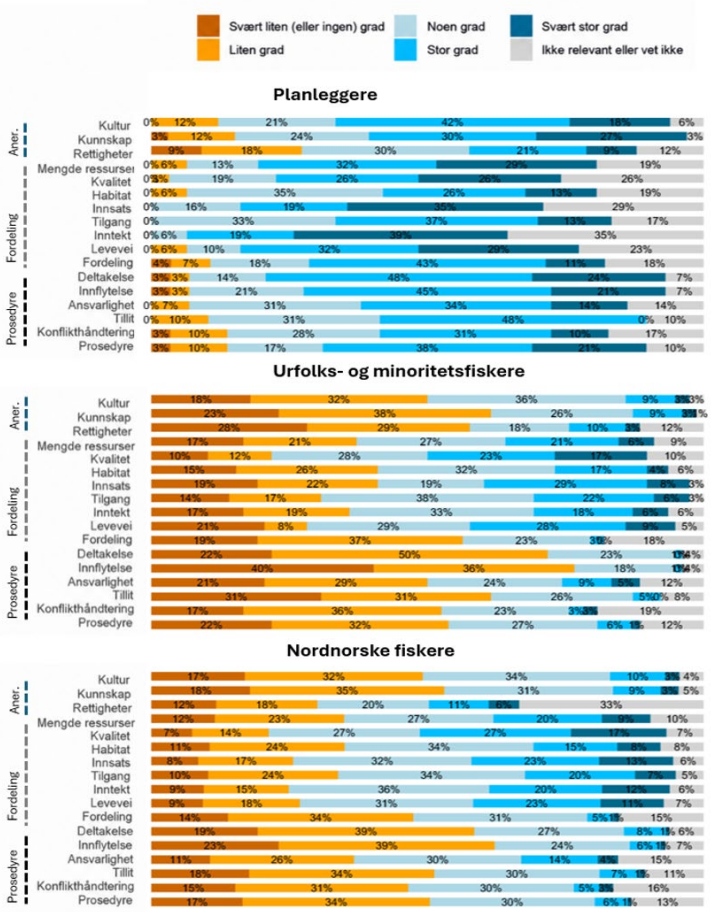
Dohkkehanvuoiggalašvuohta	
Indikáhtor	*Jearaldat*
	Jurddaš iežat suohkana maŋemus viđa jagis: Go lea sáhka riddoavádaga geavaheami mearrádusain – man ollu dahje unnán lea:
Kultuvra Máhttu	Riddoguolástankultuvrra mearkkašupmi dohkkehuvvon Guolásteddjiid máhtut geavahuvvon
Vuoigatvuođat	Mearrasámi dilálašvuođat vuhtiiváldojuvvon
Juogadanvuoiggalašvuohta	
Indikáhtor	*Jearaldat*
	Jurddaš iežat suohkana maŋemus viđa jagis: Man ollu dahje unnán leat rievdamat riddoavádaga geavaheamis:
Resursamearri Guliid dahje skálžoealániid kvalitehta	Vátnudan guolle- ja skálžoealánmeriid Guliid dahje skálžoealániid kvalitehta heajudan
Dehálaš habitáhtat	Negatiivvalaččat váikkuhan guolástusa dehálaš habitáhtaide
Bijus guolásteamis Fysalaš beassan	Dagahan lassi áigegeavaheami, bargobiju ja/dahje gaskkaid guolásteapmái Ráddjen guolásteddjiid beassama guolástusguovlluide
Guolásteddjiid boahtu	Unnidan guolásteddjiid boađu
Eallinláhki Juogadanvuoiggalašvuohta	Dagahan vánit guolásteddjiid Riddoavádathálddašeami buriid ja heajos váikkuhusaid juohkin lea leamaš vuoiggalaš
Prosedyravuoiggalašvuohta	
Indikáhtor	*Jearaldat*
	Jurddaš iežat suohkana maŋemus viđa jagis: Man muddui lea/-t:
Oassálastin	Láhčča̓jovvon dilli guolásteddjiid mielváikkuheapmái riddoavádaga geavaheami mearrádusain

[4] Ii-paramehtralaš iskosiiguin sáhtiimet – juohke áidna vuoiggalašvuođajearaldahkii – guorahallat ledje go erohusat sámi, kvena ja eará davvinorgalaš guolásteddjiid vástádusain. Dasa lassin dagaimet regrešuvdnaanalysa. Das aniimet vuolggasadjin maid oasseváldit vástidedje gaskamearálaččat juohke golmma vuoiggalašvuođadimenšuvnnas (sorjavaš variábelat), dan botta go váruheimmet eará fáktoriin mat sáhtte čilget dáid guolástanjoavkkuid erohusaid. Variábelat maid váruheimmet lei sohkabealli, ahki, oahppu ja suohkangullevašvuohta. Dán artihkkalis čájehit sihke deskriptiiva statistihka (proseanttalaš juogu vástádusain guolásteaddjejoavkkuid gaskkas), ja ii-paramehtralaš iskosiid ja regrešuvdnaanalysaid bohtosiid. Eanet dieđuid analysaid birra gávnnat Engen je. 2026b.

Váikkuheapmi Ovddasvástádus Luohttámuš	Guolásteaddjit váikkuhan riddoavádaga geavaheami mearrádusaide Guolásteaddjit diehtán geainna galget oktavuođa váldit go riddoavádaga geavaheapmi lea dagahan bárttiid guolásteapmái Leamaš luohttámuš guolásteddjiid ja daid gaskkas geain lea riddoavádatplánema ovddasvástádus
Riidogieđahallan	Riiddut guolásteddjiid ja eará geavaheddjiid gaskkas čovdojuvvon?
Prosedyra-vuoiggalašvuohta	Vuohki movt riddoavádaga geavaheami mearrádusat leat dahkkon lea leamaš vuoiggalaš

4.6 Guorahallama bohtosat

Dán oasis válddahit váldobohtosiid čadnon vuoiggalašvuođaipmárdusaid erohusaid árvvoštallamii. Plánejeaddjit dieđihit obbalaččat ahte riddoavádaga geavaheami mearrádusat buori muddui dahje ollu váldet vuhtii daid iešguđetlágan vuoigatvuođadimenšuvnnaid (alit čuolddat), dan botta go guolásteaddji árvvoštallet ahte dát dimenšuvnnat hui unnán dahje unnán vuhtiiváldojuvvojit (oránša čuolddat) (Govus 1).

Govus 1 – Vuoiggalašvuođaipmárdusat.

Juogus vástádusain vuoiggalašvuođa birra, juhkkojuvvon plánejeddjiid, eamiálbmot- ja minoritehtaguolásteddjiid ja davvinorgalašguolásteddjiid vuođul. Jearaldagat dohkkeheami birra (golbma jearaldaga) bohtet álggos, dan maŋŋel juogadanvuoiggalašvuođa birra (gávcci jearaldaga) ja prosedyravuoiggalašvuođa birra (guhtta jearaldaga). Fuomáš ahte juogadanvuoiggalašvuođa poeaŋŋasupmit leat nuppe gežiid kodejuvvon, nu ahte lihkkaseapmi hui unnánis olu rádjái ovddasta lassáneaddji ipmárdusa vuoiggalašvuođas.

Dohkkehanvuoiggalašvuohta čilgejuvvui guorahallamis kultuvrra, máhtuid ja vuoigatvuođaid dohkkeheapmin. Eamiálbmot- ja minoritehtaguolásteaddjit ja eará davvinorgalaš guolásteaddjit oaivvildedje ahte riddoavádaga geavaheami mearrádusat hui unnán dahje unnán dohkkehedje riddoguolástankultuvrra mearkkašumi (50 % ja 49 %) ja hui unnán dahje unnán ávkkástalle guolásteddjiid máhtu (61 % ja 53 %). Nuppe geažis oaivvildit ges unnán plánejeaddjit ahte nu lea (namalassii hui unnán dahje unnán; kultuvra: 12 %, máhttu: 15 %). Vuoiggalašvuođajearaldat čadnon mearrasámi dillái lei fátmmastuvvon dohkkehanvuoiggalašvuođa kategoriijii. Go buohtastahttá daiguin eará beliiguin dohkkehanvuoiggalašvuođa siskkobealde de ledje eanet plánejeaddjit ovtta oaivilis das ahte mearrasámi vuoigatvuođat hui unnán dahje unnán ledje dohkkehuvvon (27 %). Eamiálbmot- ja minoritehtaguolásteaddjit celke dávjjibut ahte dehálaš sámi áššit hui unnán dahje unnán (57 %) ledje dohkkehuvvon, davvinorgalaš guolásteddjiid ektui (30 %).

Ledje maiddái stuora erohusat guolásteddjiid ja plánejeddjiid gaskkas go lei sáhka juogadanvuoiggalašvuođa kategoriijas, mii čujuha ovdamuniid ja maŋuid vuoiggalaš juohkimii (Govus 1). Dasa lassin lei oassi plánejeddjiin geat vástidedje “in dieđe” dahje “ii áššáigullevaš” jearaldagain juogadanvuoiggalašvuođa birra oalle allat go buohtastahttá eará jearaldagaiguin ja guolásteaddjeoasseváldiiguin.

Prosedyravuoiggalašvuođas, mii suokkardallá gii lea fátmmastuvvon ja váikkuha mearrádusaid, ja goas ja movt mearrádusat dahkkojuvvojit, iđii sullasaš minsttar (Govus 1).

Stuora erohusat guolásteddjiid ja plánejeddjiid gaskkas duođaštuvvojit regrešuvdnaanalysas. Dat máksá ahte vaikko mii maiddái váldit mielde eará čilgehusvariábeliid analysas (sohkabeali, agi, oahpu ja suohkangullevašvuođa), de oaidnit goitge stuora erohusaid guolásteddjiid ja plánejeddjiid vuoiggalašvuođaipmárdusain.

4.7 Guolásteaddjejoavkkuid ovttalágánvuođat ja erohusat

Gávnnaimet relatiivvalaš unnán erohusaid sámi guolásteddjiid (N: 43), kvena guolásteddjiid (N: 23) ja davvinorgalaš guolásteddjiid (N: 627) gaskkas obbalaččat.[5] Visuála buohtastahttin dán proseanttalaš juogus čájeha ahte sámi ja kvena guolásteddjiin lea erohus máŋgga čuoggás, muhto dat eai darvehuvvo ii-paramehtralaš iskosiin danin go leat oalle unnán oasseváldit dain joavkkuin. Davvinorgalaš guolásteddjiid ja kvena guolásteddjiid gaskkas eai lean erohusat makkárge indikáhtoris ii-paramehtralaš iskosiin.

Davvinorgalaš guolásteddjiid ja sámi guolásteddjiid gaskkas leat baicca erohusat indikáhtoriin čadnon váikkuheapmái, vuoigatvuođaide ja guolásteddjiid bohtui ii-paramehtralaš iskosis, mas sámi guolásteddjiin lei eanet negatiiva árvvoštallan go davvinorgalaš guolásteddjiin. Ovdamearkka dihte celkkii 45 % sámi vástideddjiin hui unnán váikkuheami, go buohtastahttá davvinorgalaš guolásteddjiid 23 %:in. Go lea sáhka sámi

[5] Dás leat váldán eret dan 12 vástideaddji geat definerejedje iežaset sihke sápmelažžan ja kvenan.

vuoigatvuođaindikáhtoris, de árvvoštalai 35 % sámi guolásteddjiin ahte mearrasámi dilit ledje vuhtiiváldojuvvon hui unnán dahje eai obanassiige, dan botta go 26 % árvvoštalai dan unnán vuhtiiváldojuvvon. 12 % davvinorgalaš guolásteddjiin oaivvildedje ahte mearrasámi dilit ledje vuhtiiváldojuvvon hui unnán dahje eai obage, dan botta go 18 % dadje unnán. Viidáseappot válljejedje 33 % davvinorgalaš guolásteddjiin guođđit dán jearaldaga "ii áššáigullevaš/in dieđe" molssaeavttu válljemiin, dan botta go dušše 7 % sámi guolásteddjiin dahke seamma.

4.8 Digaštallan

4.8.1 Erohusat ipmárdusas

Min guorahallan almmustahttá čielga erohusaid vuoiggalašvuođaipmárdusas plánejeddjiid ja guolásteddjiid gaskkas. Dan botta go plánejeddjiin obbalohkái lei positiiva ipmárdus "alit vuoiggalašvuođa" áimmahuššamis báikkálaš guolástussii riddohálddašeamis, de árvvoštalle ollu guolásteaddjit dan heittogin. Guolásteaddjit dieđihedje ráddjejuvvon dohkkeheami riddokultuvrra, guolásteddjiid máhtu ja mearrasámi vuoigatvuođaid hárrái, lassin váilevaš ovddasteapmái ja váikkuhanvejolašvuhtii. Sii dieđihedje maiddái ahte mearrádusain riddoavádaga geavaheami dáfus lea leamaš mearkkašahtti negatiiva váikkuhus sin iežaset eallinláhkái – garra vuostálasvuohtan plánejeddjiid árvvoštallamiidda. Dát lea miellagiddevaš go sihke min ja eará dutkamat čájehit ahte riddoavádatplánejeaddjit Norggas oidnet guolásteddjiid legitiibma ja aktiiva berošteaddjin main lea mearkkašahtti váikkuhanvejolašvuohta (Buanes je. 2005). Seammás čájehit min bohtosat ahte guolásteaddjit oaivvildit ahte riddoavádatplánen ii sihkkaraste sin vuoigatvuođaid. Čuovvovaččat digaštallat eanet makkár vejolaš ákkat sáhttet leat guolásteddjiid árvvoštallamiidda das ahte vuoigatvuođat eai sihkkarastojuvvo ja dan mearkkašahtti soahpatmeahttunvuhtii guolásteddjiid ja plánejeddjiid vuoiggalašvuođaipmárdusain.

4.8.2 Vuoiggalašvuohta ipmirduvvon dohkkeheapmin

Plánejeddjiid positiiva árvvoštallama guolásteaddjiid máhtu searvvaheamis riddoavádaga mearrádusproseassaide, sáhttá čilget dainna ahte guolásteddjiid máhttu geavahuvvo kártet guolástandoaimmaid ja dehálaš guolástanguovlluid Norgga rittus (Maurstad 2002). Dakkár kárttat leat guovddážis riddoavádatplánemis Norggas, danin go dat dokumenterejit daid ollu geavahusguovlluid ja árvvuid riddoguovllus (Solås ja Hersoug 2012). Ággan guolásteddjiid ja plánejeddjiid goabbatlágan ipmárdusaide sáhttá leat go váilot resurssat ođđa dieđuid čohkkemii ođđa plánaproseassaid oktavuođas, ja maiddái iešguđet lágan árvvuid identifiseremii ja kártemii (Kvalvik je. 2020; Mikkelsen je. 2022). Soaitá maiddái nu ahte guolásteaddjit eai nu mielas juoge dieđuid riddoavádaga geavaheami birra, go oassi dain dieđuin leat máhtut mat sáhttet addit ovdamuniid gilvvus dahje dagahit riidduid astoáigge- ja turistaguolásteddjiiguin (Maurstad 2002). Soabatmeahttunvuohta sáhttá šaddat čuovvumuššan dan vuogis movt

dáhtaid dulko ja atná mearrádusproseassain. Viidáseappot lea guolásteddjiid máhttu girjái ja fátmmasta guolástussuorggi máhtuid ja ipmárdusaid, maiddái báikkálaš, ekologalaš, buvttadeapmái ja hálddašeapmái čadnon dilálašvuođaid (Solås ja Hersoug 2012). Danin sáhttet guolásteaddjit vásihit kártema álkideapmin, go dat ollislaš máhttu mii sis lea ii darván kártavuđot formáhtii mii geavahuvvo riddohálddašeamis.

Man muddui deattuhuvvo dahje váilevaš deattuheapmi guolásteddjiid máhtus sáhttá maiddái čilget goappatlágan ipmárdusaid. Ollu suohkanat, erenoamážit unnit servodagat, dárbbašit ođđa ealáhusaid doalahit ja/dahje geasuhit olbmuid, juoga mii sáhttá dagahit ahte guolásteddjiid máhttu ii deattuhuvvo riddoguovlluide gullevaš mearrádusain. Ovdamearkka dihte lei mearradoalu garra váikkuhandoaimmaid boađusin ahte Návuona suohkan Romssas luittii mearradoallobuvttadeami guvlui mii lei erenoamáš dehálaš báikkálaš sámi guolásteddjiide, vaikko Stáhtahálddašeaddji, Sámediggi ja earát, sihke gulaskuddanproseassas ja dan maŋŋel, ledje hirbmadit fuolastuvvon dán guolleguovllu manaheamis (Solvang 2016; Movik 2024). Loahpas fámohuhtii Stáhtahálddašeaddji suohkana mearrádusa (Movik 2024). Eará buvttadahkki lea plánaeiseválddiid gelbbolašvuohta go lea sáhka báikkálaš ja sámi dilálašvuođain. Sihkkarastit sámi áššiid vuhtiiváldima plánenproseassas gáibida vuos cuokka identifiseret dakkár vuhtiiváldimiid oassin plánabargui (Brattland je. 2021). Eanaš suohkaniin eai leat sámi beroštumiid vuhtiiváldimat institušonaliserejuvvon, namalassii ahte dat eai leat fásta oassin plánenproseassain. Daid fátmmasteapmi suohkanlaš plánemii lea sorjavaš ovttaskas plánejeaddji gelbbolašvuođas sámi kultuvrra birra (Eythórsson 2025, 119-120).

Vaikko sámi dimenšuvdna lea institušonaliserejuvvon guolástushálddašeamis, de eai leat norgga eiseválddit dohkkehan báikkálaš vuoigatvuođaid maid vuođđun lea geavaheapmi dološ áiggi rájes mearrasámi guovlluin (Jentoft ja Søreng 2023). Riddoavádatplánema dálá hástalusat čatnasit lávga guhkesáigásaš eahpečielggasvuođaide ja riidduide sámi guolástusvuoigatvuođaid rievttálaš dohkkeheami birra. Dakkár vuhtiiváldimat leat vuođđun go Bivdu – sámi ealáhus- ja beroštusorganisašuvdna – lea ovddidan ášši stáhta vuostá sámi vuoigatvuođaid birra. Bivdu lea maiddái sádden rievttálaš gáibádusa Finnmárkku kommišuvdnii guolástanvuoigatvuođaid birra Deanuvuonas Finnmárkkus (Eythórsson 2025). Gáibádus siskkilda oažžut dohkkehuvvot oktasaš guolástanvuoigatvuođaid báikkálašálbmogii (Eythórsson 2025), ja vuođđun lea vieruiduvvan geavaheapmi, doloža rájes geavaheapmi ja riikkaidgaskasaš eamiálbmot- ja minoritehtavuoigatvuođat (Eythórsson 2025). Bivdu ohcá juridihkalaš čielggadeami dáid vuoigatvuođaid hárrái ja ovddešáiggiid vearrivuođaid dohkkeheami, ja deattuha ahte báikkálaš guolástanárbevierut eai goassege leat árvvoštallojuvvon bealátkeahtes duopmostuolus (Eythórsson 2025). Min dáhtat duođaštit eahpečielga dilálašvuođa mearrasámi vuoigatvuođaid birra. Sámi vuoigatvuođaid vuhtiiváldin lei viidáseappot dat indikáhtor maid plánejeaddjit árvvoštalle heajumusat áimmahuššojuvvon, mii belohahkii oktiivástidii guolásteddjiid fuolaiguin.

4.8.3 Vuoiggalašvuohta ipmirduvvon juogadeapmin

Ledje stuorra erohusat guolásteddjiid ja plánejeddjiid ipmárdusain juogadanvuoiggalašvuođa ektui, ovdamearkka dihte das movt riddoavádatplánen ja mearridanproseassat váikkuhit meara resurssaid hivvodagaide, dehálaš guolástanhabitáhtaide, guliid dahje skálžoealáhiid kvalitehtii ja beasatlašvuhtii guolástanbáikkiide. Guolásteaddjit oidnet mearradoalu leavvama stuorámus uhkádussan báikkálaš guolástusaide (Engen je. 2026a), ja dutkamat čájehit ahte mearradoallu vuoruhuvvo sakka plánenproseassain (Tiller je. 2015; Bergh je. 2023). Dan ealáhusas ráđđejit stuora, multinašuvnnalaš fitnodagat (Meld. St. (2024-2025)), ja olgoriikalaš oamasteapmi lassána dađistaga (Nøstbakken ja Selle 2019). Jagis 2023 lei ealáhusas árvoháhkan (oktan oalgeváikkuhusaiguin) mii lei golmma geardde alit go guolástusealáhusas (Nyrud je. 2024). Suohkanat mat dorjot mearradoalloovdánahttima riddoavádatplánema bokte bálkkašuvvojit ekonomalaččat Havbruksfondet (mearradoallafoandda) bokte (Nærings- og fiskeridepartementet 2025), ruđat mat leat vearditmeahttumat suohkaniidda main lea heajos ruhtadilli, ja mii dasto hábme garra movtta badjelgeahčča t báikkálaš fuolastuvvamiid ja láhčit dili mearradoalu ahtanuššamii (NRK 2025).

Lassin areálagilvui leat riddoguovllu geavaheaddjit vuorjašuvvan mearradoalu birasváikkuhusain (Grefsrud je. 2025). Guolásteaddjit Nordlánddas leat dovddahan vuorjašumi reahkaid vátnumis, ja muhtomin oalát jávkamis, sin guolástanguovlluin. Dát rievdamat ipmirduvvojit leat olggobealde dábálaš rievddademiid bivdimis ja olbmot čatnet daid mearradollui ja kemikálaide maid geavahit luossadihkiid jávkadeapmái (Rybråten je. 2018; Havforskningsinstituttet 2024). Mearradoallu váikkuha maiddái luođuluosa, mat borret guollebiepmuid, kvalitehtii negatiivvalaččat (Strøm je. 2025).

Seammás go mearradoalloealáhus lea hástalussan ollu guolásteddjiide ja dagaha riddoguovlluid re-regulerema riddoavádatplánema bokte Norggas (Hersoug ja Johnsen 2012), de gilvalit maiddái eará ealáhusat guolásteddjiiguin riddoareálaid ja resurssaid alde. Ovdamearkka dihte leat guolásteaddjit vuorjašuvvan riddodorskenáli dili dihte, erenoamážit váikkuhusa geažil mii boahtá lassáneaddji astoáigge- ja turistaguolástusas (Borch 2009; Rybråten je. 2018).

Máilmmiviidosaččat dagaha guolástusvuoigatvuođaid privatiseren ahte guolástusdoaimmat unnot dakkár servodagain mat leat sorjavaččat guolástusas, go guolástanvuoigatvuođat ja eaiggátvuohta sirdása giliin gávpogiid guvlui (Carothers ja Chambers 2012). Dát mannolat lea juogadanvuoiggalašvuođa prinsihpaid vuostá, mat leat guovddážis ollu guolásteddjiid riekteoainnus, nugo lagasvuođa (nam. ahte olbmot geat orrot lahka resurssa sehtet ávkkástallat dan ovdal earáid) ja dárbbu (nam. ahte mearraresurssaid geavaheapmi seahtá gokčat duohta dárbbu) (Movik 2021). Dát leat ipmárdusat maid maiddái gávdnat oasseváldiin Riddoguolástuslávdegotti gulaskuddančoahkkimiin Finnmárkkus. Eanetlohku sis oaivvildedje ahte gávdno vásedin vuoigatvuohta guolástit mearas Finnmárkku olggobealde “man vuođđun

lea prinsihppa ahte lagasvuohta resurssaide addá vuoigatvuođa resurssaide. Dát lagasvuođaprinsihppa orro ákkastuvvome vuoiggalašvuođaárvvoštallamiin ja jierpmálaš biras- ja resurssahálddašeami vuhtiiváldimiin" (NOU 2008: 5, 364).

Dálá dilis definerejit fanasearit guolástanvuoigatvuođaid, mii lea nuppástus das mii historjjálaččat lei rabas vuogádat ja dál lea giddejuvvon ráđđenvuohki mii gáibida erenoamáš lobiid ja eavttuid ovdal go oažžu beassama meararesurssaide (Movik 2021). Dát vuogádat lea sirren sin geain leat ja sin geain eai leat earit, vuoigatvuohta mas lea hui alla ruđalaš árvu. Jagis 1990, go dan hui dehálaš dorskebivddu giddejedje, juhke eriid guolásteddjiide geain lei dihto doaibmadássi leamaš vássán jagiin, mainna lihcco guolásteddjiid geain ledje unnit sállašat. Smávvaskáláguolásteddjiide, nissonguolásteddjiide ja sámi guolásteddjiide čuozai dát eahpegorálaččat (Gerrard ja Kleiber 2019; Movik 2021). Maiddái máilmmiviidosaš digaštallamis guolástusaid privatiseremis ovdandollojuvvo ahte maŋŋel earrevuogádaga álggaheami vásihuvvojit bohtosat eahpevuoiggalažžan opmodatjuohkima ja válddi hárrái (omd. Carothers ja Chambers 2012).

Mii leat oaidnán ahte dán golmma guolásteaddjejoavkkus leat leamaš oalle ovttalágan oaivilat das movt rievdamat leat váikkuhan báikkálaš guolástusaide. Dan sáhttá čilget dainna ahte guolásteaddjit čatnet vuoiggalašvuođa lagasvuođa- ja dárboprinsihpaide, eai čearddalašvuhtii (Movik 2024). Seammás muittuha Duohtavuođa- ja soabadankommišuvdna (2023) min ahte mearrasápmelaččaide čuozai dáruiduhttinpolitihkka garrasit, ja 1960-logu rájes jearragohte dađistaga eanet sápmelaččat lei go čanus gaskkal mearrasámiguovlluid guolástemiid negatiiva ovdáneami ja sin čearddalaš identitehta.

4.8.4 Vuoiggalašvuohta ipmirduvvon prosedyran

Min bohtosat čujuhit ahte riddoavádatplánen, guolásteddjiid geahččanguovllus, ii deavdde vuordámušaid go lea sáhka prosessuála vuoiggalašvuođas. Gii galgá searvat riddoavádatplánemii mearriduvvo eanaš dain geat jođihit plánenproseassa. Guolásteaddjit, ovddastuvvon organisašuvnnaideaset bokte, adnojuvvojit suohkanlaš plánejeddjiin guovddášberošteaddjin riddoavádatplánenproseassain, erenoamážit suohkaniin davvin gos guolástusat leat dehálaččat (Stokke 2021).

Eará dutkamat riddoavádatplánemiid birra Norggas čujuhit ahte lea eahpečielggas movt berošteddjiid cealkámušat geavahuvvojit, ovdamearkka dihte strategalaš váikkuhusčielggademiin. Dása leat váilevaš njuolggadusat sivvan, mat dagahit iešguđetlágan bargovugiid suohkaniid gaskkas (Mikkelsen je. 2022). Ráddjejuvvon rabasvuohta váikkuha vuoiggalašvuođa ja legitimitehta ipmárdusaide, danin go árvvoštallamiin váilot čielga kriteriat dieđuid ja vihkkedallamiid evalueremii (Mikkelsen je. 2022). Váilevaš resurssat báikkálaš dieđuid čohkkema dáfus lea váttisvuohtan, ja lea eahpečielggas movt almmolaš cealkámušat váikkuhit mearrádusaide (Mikkelsen je. 2022).

Viidáseappot sáhttet ovttaskas guolásteaddjit vásihit ahte sii eai leat doarvái ovddastuvvon son guolástusorganisašuvnnain, ja eai soaitte leat organiserejuvvon.

Guolásteaddjit eaige soaitte diehtit ahte riddoavádatplánenproseassat leat jođus, go ovttaskas guolásteddjiiguin eai váldde njuolga oktavuođa diekkár diliin. Vásáhus ahte váilu váikkuhanvejolašvuohta sáhttá goaridit guolásteddjiid movtta searvat álgoálggus juo.

Hástalusat čadnon duohta ovddasteapmái sáhttet govviduvvot sámi guolásteddjiid vásáhusaiguin Norges Fiskarlagiin. Dán organisašuvnnas leat sámi guolásteaddjit leamaš marginaliserejuvvon joavkun (Eythórsson 2003; 2025; Brattland 2012). Organisašuvdna lea vuosttildan vuonaid suddjema, doalahan friddja guolásteami prinsihpa ja hilgon báikkálaš ja regiovnnalaš vuoigatvuođaid mearrasámi guovlluin (Eythórsson 2008, SFK 2023, s. 566–582).

Duohtavuođa- ja soabadankommišuvdna čujuha ahte oktasaš hástalus vuotnaguolásteddjiide lea váilevaš bajimuš plánen mii áimmahušša sin beroštumiid (SFK 2023). Dát váili, ovttas dainna ahte sámi guolásteaddjit min guorahallamis dieđihedje ahte vásihedje unnán dohkkeheami vuoigatvuođaide, váikkuhanvejolašvuođa ja luohttámuša guolásteddjiid ja riddoavádatplánejeddjiid gaskkas, čájeha ahte juridihkalaš ipmárdusat, muddemat ja oassálastin riddoavádatplánemis leat lávga gođđojuvvon. Nugo Movik (2021) deattuha, de váikkuha nákca váikkuhit plánenproseassaide mearrasámi álbmoga vejolašvuođa doaimmahit riddoguolásteami. Dat ahte formálalaččat ollašuhttá prosedyravuoiggalašvuođa eavttuid, sáhttá čiehkat čiekŋaleappot fápmosymmetriijaid ja dálá vearrivuođaid.

4.8.5 Marginaliserejuvvon guolásteaddjit?

Guolásteddjiid čohkkejuvvon negatiiva árvvoštallan das man muddui riddoavádathálddašeapmi lea vuoiggalaš, sáhttá orrot hirpmahuhtti, go jurddaša ahte Norga lea badjin demokratiijaindeavssain (Economist Intelligence 2023, 2024), ja ahte guolásteapmi lea guovddážis norgga historjjás, kultuvrras ja ekonomiijas (Kolle 2014). Oallugat eai dáiddege atnit ahte norgga guolásteaddjit leat marginaliserejuvvon. Baicca sáhttet navdit ahte guolásteddjiin lea alla sosiála stáhtus, buorre boahtu (vaikko vel leatge stuora erohusat ealáhusa siskkobealde, gos tendeansa lea ahte fanasoamasteddjiin lea unnimus boahtu (Nielsen je. 2018)), bures ovdánan sosiála sihkkarvuođafierpmádat ja vejolašvuohta oassálastit riddohálddašeamis – juogo njuolga dahje sin ovddasteddjiid bokte.

Ipmárdusat marginaliseremis lea proseassa mii sorjá konteavsttas, mii sáhttá definerejuvvot sihke servodaga árvvoštallamiin ja olbmo iežas vásáhusain (Messiou 2012; Fluit je. 2024). Demokráhtalaš čálgostáhtain lea alit vuoiggalašvuođas unnit sáhka geafivuođas ja eanet das mii doaibmaviidodat lea go lea sáhka báikkálaš hástalusain, guolásteddjiid boahtteáiggis ja man nannosat guolástussorjavaš báikegottit leat (Salmi ja Svels 2022; Jentoft 2023). Dát poeaŋŋa čielggaduvvo min guorahallamis, mas guolásteddjiid ipmárdus vuoiggalašvuođas orro nanusmahttime čuoččuhusa ahte riddohálddašeamis lea politihkalaš marginaliseren.

4.8.6 Váilevaš máhttu hálddašeamis?

Relatiivvalaš stuora oassi plánejeddjiin vástidedje “in dieđe” dahje “ii áššáigullevaš” jearaldagain juogadanvuoiggalašvuođa birra. Dat sáhttá čujuheame dasa ahte sis, geat plánejit, váilu máhttu dehálaš diliid birra mat galggaše leat mielde mearrádusain riddoguovlluid birra. Okta evalueren ekovuogádatbálvaluskonseaptta implementeremis riddoavádatplánemii Norggas gávnnai ahte dáid proseassaid vuođđun dušše lea biologalaš girjáivuođa vuhtiiváldin, ja medde biras- ja sosioekonomalaš máhtu integreremis (Kvalvik je. 2020). Eahpesihkkarvuohta čadnon mearraresurssaid meriide ja dehálaš eallinguovlluide, sáhttá čájehit ahte máhttu iešguđetlágan diliid birra lea iešguđet láđje juhkkojuvvon. Dattege sáhttá dieđihuvvon eahpesihkkarvuohta váikkuhusain biologalaš girjáivuhtii guoskat dasa ahte diehtočohkken luondduhámiid ja biologalaš girjáivuođa birra dáhpáhuvvá nationála dahje regiovnnalaš dásis, juoga mii ii álo govčča suohkanlaš plánejeddjiid dárbbuid (Kvalvik je. 2020). Guovddáš jearaldat čuovvulanguorahallamiidda lea, dávista go plánejeddjiid vástádus duohta máhttováilevašvuođa váikkuhusaid birra, jus plánejeaddjit eai dieđe dálá máhttogálduid birra, dahje eai ane daid.

4.9 Konklušuvnnat ja ávžžuhusat

Min bohtosat dorjot čuoččuhusaid ahte lea dehálaš bidjat vuoiggalašvuođa guovddážii politihkas mii čatnasa alit ekonomiijii (Saunders je. 2019, 2020; Bennett je. 2022b). Ipmárdusaid, mat sáhttet goaridit luohttámuša, ovttasbarggu ja legitimitehta, ja dagahit heajos sosiála ja ekologalaš váikkuhusaid, ferte meannudit riddoavádathálddašeamis (Gurney je. 2021; Ruano-Chamorro je. 2022; Bennett 2022; Hampton-Smith je. 2024; Bennett je. 2025). Dutkit ákkastallet ahte plánejeaddjit galget hásttuhit elite-válddi, njulget čielga fuomášumi relatiiva váivvádusaide ja rahčat jávkadit hehttehusaid oasseváldimii, ovdamearkka dihte dainna go nanusmahttet ja huksejit ovttaskasolbmuid ja joavkkuid kapasitehta (Tafon je. 2019; Saunders je. 2020; Movik 2021). Molssaevttolaš lahkoneamit alit ekonomiijai, nugo alit vuoiggalašvuohta (Engen je. 2021; Blythe je. 2023), lassánkeahtes alit ovdáneapmi (Hadjimichael 2018; Ertör og Hadjimichael 2020), alit servodat (Campbell je. 2021; Bennett je. 2022b) ja alit biebmosorjjasmeahttunvuohta (Levkoe je. 2017; Quimby et al. 2023), sáhttet leat veahkkin oainnusmahttime movt fápmogaskavuođat hábmejit man gieđas ja duohken birasresurssat leat.

Fágaidrasttideaddji dutkamat leat maiddái ovddiduvvon vuohkin ovddidit alit vuoiggalašvuođa (Saunders je. 2016; Chuenpagdee og Jentoft 2019; Schreiber je. 2022). Ovdamearkka dihte ipmirda Jentoft (2022) alit vearrivuođa hálddašanváttisvuohtan maid ferte identifiseret fágaidrasttideaddji álgagiiguin. Fágaidrasttideaddji álgagat ovttastahttet báikkálaš máhtuid dieđalaš ipmárdusaiguin ollislaš čovdosiid ovdánahttimis (Schreiber je. 2022; Bennett 2022), seammás go dat ovddidit refleksivitehta ja unnidit dássehisvuođaid máhttovalideremis (Schreiber je. 2022). Sosiála iskkadanlahkoneapmi, ovttas čiekŋaleappo kvalitatiiva bargguin, ovttastahttojuvvon fágaidrasttideaddji proseassas, sáhttá leat ávkin eanet vuoiggalaš

riddohálddašeapmái. Dakkár doaibmabijut fertejit leat lávga čadnon mearrádusdahkamii, bearráigehčču ja heiveheapmái (Bennett je. 2025), ja erenoamážit guovdilastit fápmodássehisvuođaid čalmmustahttima ja bidjat máŋggadimenšuvnnalaš vuoiggalašvuođa guovddážii.

Min dutkan almmustahttá ahte guolásteaddjit iskkadeamis vásihit leat politihkalaččat marginaliserejuvvon das mii gohčoduvvo alit ekonomiijan, vásáhus maid riddoavádatplánejeaddjit buori muddui eai dohkket. Dát guoská erenoamážit Davvi-Norgii, gos mearrasámi vuoigatvuođat ja mearrasámi kultuvrra ja árbevirolaš guolásteami vuhtiiváldin galget áimmahuššojuvvot hálddašeamis. Guovddáš buktu dán dutkamis lea ovtta geavaheapmi mii čájeha ahte dakkár ipmárdusat leat dábálaččat Davvi-Norgga guolásteddjiin - guovllus mas lea máŋggačearddalaš historjá, gos guolásteapmi lea sihkkarastán birgenlági duháhiid jagiid.

4.10 Neavvagat:

1. Sámi beroštumiid vuhtiiváldin galgá laktojuvvot plánenálggaheapmái, ja konkrehtalaččat árvvoštallojuvvot plánačilgehusas, váikkuhusčielggadeamis ja areálavihkkedallamiin.
2. Ráđđádallamat galget čađahuvvot doarvái árrat vai sáhttet váikkuhit plánamolssaeavttu válljemii, ja báikkálaš mearrasámi guolásteaddjit ja organisašuvnnat nugo Bivdu galget fátmmastuvvot.
3. Suohkanlaš plánejeaddjit, dat mat leat álbmotválljejuvvon ja áššáigullevaš stáhtalaš suorgeeiseválddit galget oažžut oahpahusa mearrasámi riektehistorjjás, dáruiduhttinpolitihka váikkuhusain, sámi vuoigatvuođain ja árbevirolaš vuotna- ja riddoguolásteami geavatlaš mearkkašumis. Dákkár gelbbolašvuođa ferte institušonaliseret, vai sihkkarastit ahte sámi beroštumiid vuhtiiváldin ii leat sorjavaš ovttaskas bargiid máhtus ja beroštumis.
4. Vuogit, movt háhká ja atná guolásteddjiid vásáhusvuđot máhtu, fertejit árvvoštallojuvvot ja čađahuvvot vai sihkkarastit ahte dán máhtu buorebut váldet mielde plánabargguide ja mearrádusdahkamiidda
5. Váikkuhusčielggadeamit fertejit árvvoštallat obbalaš noađi mii lea guollemáddodagain, habitáhtain, beassamis guolástanguovlluide ja báikkálaš ja mearrasámi guolásteami ávnnaslaš vuođus.
6. Eiseválddit galget čuovvulit jearaldagaid mat eai leat čielggaduvvon guoskevaččat mearrasámi guolástanvuoigatvuođaide, ja árvvoštallat ortnegiid mat addet nannoseappo rievttálaš suoji báikkálaš guolástusaide mearrasámi ássanguovlluin.

Riddoavádathálddašeapmi seađášii eanet huksejuvvot vuoigatvuohta- ja vuoiggalašvuohtadiđolaš lahkoneami vuođul, mas mearrasámi beroštumiid vuhtiiváldin árrat fátmmastuvvo ja lea geatnegasvuohtan máhttovuođus, mielváikkuheamis, areálavihkkedallamiin ja čuovvuleamis. Eaktun dása lea ahte hálddašeamis lea nannoseappo gelbbolašvuohta, ahte mearrasámi ja báikkálaš guolástusbirrasiin lea duohta váikkuhanváldi ja ahte lea čielgaseappo rievttálaš ja politihkalaš čielggadeapmi báikkálaš ja sámi vuotnaguolásteami vuođus.

Referánssat:

Bennett NJ (2022) Mainstreaming Equity and Justice in the *Ocean. Front Mar Sci 9*:873572. https://doi.org/10.3389/fmars.2022.873572

Bennett NJ, Relano V, Roumbedakis K, et al (2025) Ocean equity: from assessment to action to improve social equity in ocean governance. *Front Mar Sci 12*:1473382. https://doi.org/10.3389/fmars.2025.1473382

Bennett NJ, Villasante S, Espinosa-Romero MJ, et al (2022b) Social sustainability and equity in the blue economy. *One Earth 5*:964–968. https://doi.org/10.1016/j.oneear.2022.08.004

Bergh Ø, Beck AC, Tassetti AN, et al (2023) Analysis of spatial conflicts of large scale salmonid aquaculture with coastal fisheries and other interests in a Norwegian fjord environment, using the novel GIS-tool SEAGRID and stakeholder surveys. *Aquaculture 574:*739643. https://doi.org/10.1016/j.aquaculture.2023.739643

Blythe JL, Gill DA, Claudet J, et al (2023) Blue justice: A review of emerging scholarship and resistance movements. *Camb prisms Coast futures 1*:e15. https://doi.org/10.1017/cft.2023.4

Borch T (2009) Contested Coastal Commercialisation: Marine Fishing Tourism in Norway. *MAST Marine studies 8*:33–51

Brandt M (2026) Har anmeldt Sjøforsvaret etter senking av fregatt. In: Forsvarets forum. https://www.forsvaretsforum.no/andoya-fiskeri-fregatt/har-anmeldt-sjoforsvaret-etter-senking-av-fregatt/478812. Accessed 20 Jan 2026

Brattland C (2012) Making Sami seascapes matter: ethno-ecological governance in coastal Norway. PhD thesis, UiT The Arctic University of Norway

Brattland C, Broderstad EG, Howlett C (2021) Indigenous agency in aquaculture development in Norway and New Zealand. In: Indigenous Peoples, Natural Resources and Governance, 1st edn. Routledge, London, pp 59–84

Broderstad EG, Eythórsson E (2014) Resilient communities? Collapse and recovery of a social-ecological system in Arctic Norway. *Ecology & Society 19*:art1. https://doi.org/10.5751/ES-06533-190301

Buanes A, Jentoft S, Maurstad A, et al (2005) Stakeholder participation in Norwegian coastal zone planning. *Ocean & Coastal Management 48:*658–669. https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2005.05.005

Bull, K S (2011) Kystfisket i Finnmark – en rettshistorie. Universitetsforlaget.

Campbell LM, Fairbanks L, Murray G, et al (2021) From Blue Economy to Blue Communities: reorienting aquaculture expansion for community wellbeing. *Marine Policy 124:*104361. https://doi.org/10.1016/j.marpol.2020.104361

Carothers C, Chambers C (2012) Fisheries Privatization and the Remaking of Fishery Systems. *Environment and Society 3*. https://doi.org/10.3167/ares.2012.030104

Chuenpagdee R, Jentoft S (eds) (2019) Transdisciplinarity for Small-Scale Fisheries Governance: Analysis and Practice. *Springer International Publishing*.

Economist intelligence (2023) Age of conflict. Democracy index 2023

Economist intelligence (2024) What's wrong with representative democracy? Democracy index 2024

Engen S, Falk-Andersson J, Ancin Murguzur FJ, Hausner VH, Gurney G (2026 a) Challenges for local fisheries in the blue economy –fishers' perceptions. *Marine Policy*, *190,* 107142. https://doi.org/10.1016/j.marpol.2026.107142

Engen S, Gurney G, Broderstad EG, Fauchald P, Hausner VH, Falk-Andersson J (2026 b) Blue Justice: diverging perceptions between coastal planners and fishers in the blue economy. *Sustainability Science*, https://doi.org/10.1007/s11625-026-01868-y

Engen S, Hausner VH, Gurney GG, et al (2021) Blue justice: A survey for eliciting perceptions of environmental justice among coastal planners' and small-scale fishers in Northern-Norway. PLoS ONE *16:*e0251467. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0251467

Ertör I, Hadjimichael M (2020) Editorial: Blue degrowth and the politics of the sea: rethinking the blue economy. *Sustain Sci 15:*1–10. https://doi.org/10.1007/s11625-019-00772-y

Eythórsson E (2003) The coastal Sami: a 'pariah caste' of the Norwegian fisheries? A reflection on ethnicity and power in Norwegian resource management. In: *Indigenous Peoples: Resource Management and Global Rights.* Eburon Uitgeverij B.V.

Eythórsson E (2008) *Sjøsamene og kampen om fjordressursene*. ČálliidLágádus, Kárášjohka

Eythórsson E (2025) *Arv og miljø i nord. Sjøsamisk arv i en turbulent tid*. ČálliidLágádus

Fiskeridirektoratet (2021) Retningslinjer for arbeid med kystsoneplanlegging i Fiskeridirektoratet. https://www.regjeringen.no/contentassets/aa29aba920824b2c89ef1a57af532e76/retningslinjer-for-arbeid-med-kystsoneplanlegging-i-fiskeridirektoretet_-februar_2021-pdf.pdf

Fluit S, Cortés-García L, Von Soest T (2024) Social marginalization: A scoping review of 50 years of research. *Humanit Soc Sci Commun 11*:1665. https://doi.org/10.1057/s41599-024-04210-y

Fossheim M, Primicerio R, Johannesen E, et al (2015) Recent warming leads to a rapid borealization of fish communities in the Arctic. *Nature Clim Change 5*:673–677. https://doi.org/10.1038/nclimate2647

Gerrard S, Kleiber D (2019) Women fishers in Norway: few, but significant. *Maritime Studies 18*:259–274. https://doi.org/10.1007/s40152-019-00151-4

Grefsrud ES, Andersen LB, Grøsvik BE, et al (2025) Risk report Norwegian: Production mortality in farmed fish and environmental effects of Norwegian fish farming. *Rapport fra Havforskningen 14*.

Gurney GG, Mangubhai S, Fox M, et al (2021) Equity in environmental governance: perceived fairness of distributional justice principles in marine co-management. *Environmental Science & Policy 124*:23–32. https://doi.org/10.1016/j.envsci.2021.05.022

Hadjimichael M (2018) A call for a blue degrowth: Unravelling the European Union's fisheries and maritime policies*. Marine Policy 94*:158–164. https://doi.org/10.1016/j.marpol.2018.05.007

Hampton-Smith M, Gurney GG, Cinner JE (2024) A systematic review of equity perceptions and outcomes in marine conservation. *Biological Conservation 289:*110395. https://doi.org/10.1016/j.biocon.2023.110395

Hersoug B, Johnsen JP (2012) *Kampen om plass på kysten interesser og utviklingstrekk i kystsoneplanleggingen.* Universitetsforl., Oslo

Hovelsrud GK, Dannevig H, West J, Amundsen H (2010) Adaptation in Fisheries and Municipalities: Three Communities in Northern Norway. In: Hovelsrud GK, Smit B (eds) *Community Adaptation and Vulnerability in Arctic Regions*. Springer Netherlands, Dordrecht, pp 23–62

Hultman J, Säwe F, Salmi P, et al (2018) Nordic fisheries at a crossroad, 2018:546. Nordic Council of Ministers, Copenhagen

Havforskningsinstituttet (2024) Miljøeffekter av lakselusmidler. I Havforskningsinstituttet. https://www.hi.no/hi/temasider/arter/lakselus/miljoeffekter-av-lakselusmidler. Accessed 12 July 2025

Iversen A, Asche F, Buck M, et al (2020a) The growth and decline of fisheries communities: Explaining relative population growth at municipality level. *Marine Policy 112*:103776. https://doi.org/10.1016/j.marpol.2019.103776

Jebens O (2007) Sjøsamenes og etnisk norske fiskeres rett til sjøfiske i Finnmark. *Lov og Rett; Norsk Juridisk Tidsskrift* 2007 ss 259-282.

Jentoft S (2022) Small-Scale Fisheries in the Blue Economy. In: Jentoft S, Chuenpagdee R, Bugeja Said A, Isaacs M (eds) *Blue Justice*. Springer International Publishing, Cham, pp 3–15

Jentoft S (2023) The gift of community: more essays on human experiences of small-scale fisheries. TBTI Global

Jentoft S, Søreng S (2023) Fjordfiskenemndas betydning for samiske fiskerier. In: *Almenningsressurser i nord - fellesskap og grunnrente.* Orkana akademisk, pp 135–162

Johnsen, PF, Jonas Erraia, Fjose S, et al (2020) Nasjonale ringvirkninger av sjømatnæringen i 2019

Kolle N (ed) (2014) Norges fiskeri- og kysthistorie. Fagbokforlaget, Bergen

Kvalvik I, Robertsen R (2017) Inter-municipal coastal zone planning and designation of areas for aquaculture in Norway: A tool for better and more coordinated planning*? Ocean & Coastal Management 142:*61–70. https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2017.03.020

Kvalvik I, Solås A-M, Sørdahl PB (2020) Introducing the ecosystem services concept in Norwegian coastal zone planning. *Ecosystem Services 42*:101071. https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2020.101071

Levkoe CZ, Lowitt K, Nelson C (2017) “Fish as food”: Exploring a food sovereignty approach to small-scale fisheries. *Marine Policy 85:*65–70. https://doi.org/10.1016/j.marpol.2017.08.018

Maurstad A. (1997) Sjarkfiske og ressursforvaltning. Avhandling for Dr.Scient-graden i Fiskerivitenskap, Norges Fiskerihøyskole, Universitetet i Tromsø.

Maurstad A. (1999) "Fiskeres normsystem – legitime forvaltningsinstitusjoner." *TemaNord 517*:39, 42, København: Nordiskes Ministerråd.

Maurstad A (2002) Fishing in murky waters—ethics and politics of research on fisher knowledge. *Marine Policy 26:*159–166. https://doi.org/10.1016/S0308-597X(01)00045-8

McIntosh P, Barrett LT, Warren-Myers F, et al (2022) Supersizing salmon farms in the coastal zone: A global analysis of changes in farm technology and location from 2005 to 2020*. Aquaculture 553*:738046. https://doi.org/10.1016/j.aquaculture.2022.738046

Messiou K (2012) Collaborating with children in exploring marginalisation: an approach to inclusive education. *International Journal of Inclusive Education 16*:1311–1322. https://doi.org/10.1080/13603116.2011.572188

Mikkelsen E, Sørdahl PB, Solås A-M (2022) Transparent and consistent? Aquaculture impact assessments and trade-offs in coastal zone planning in Norway. *Ocean & Coastal Management 225*:106150. https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2022.106150

Meld. St. 32 (2018-2019). Et kvotesystem for økt verdiskaping - En fremtidsrettet fiskerinæring.

Nærings- og fiskeridepartementet (2025) Milliardutbetaling fra Havbruksfondet. Regjeringen.no. https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/milliardutbetaling-fra-havbruksfondet/id3138552/. Accessed 13 Jan 2026

Movik S (2024) Contested Coastal Commons and Blue Spatial Justice: Enclosures, Rescaling, and Resistance in Northern Norway. *International Journal of the Commons 18*:39–52

Movik S (2021) 30. Sjøsamiske fiskerettigheter og kystsoneplanlegging. In: Broch Hauge K, Stokke KB (eds) *Integrert kystsoneforvaltning*. Universitetsforlaget, pp 572–599

Nielsen M, Asche F, Bergesen O, et al (2018) The myth of the poor fisher: Evidence from the Nordic countries. *Marine Policy 93*:186–194. https://doi.org/10.1016/j.marpol.2018.04.003

NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark. [Kystfiskeutvalget]. Departementenes Servicesenter, Informasjonsforvaltning, Oslo

Nøstbakken L, Selle SF (2019) Eierskap i norsk oppdrettsnæring. Samfunns- og næringslivsforskning AS

NRK (2025) Brennpunkt: Lakselandet. https://tv.nrk.no/serie/brennpunkt-lakselandet. Accessed 13 Jan 2026

Nyrud T, Iversen A, Robertsen R, et al (2024) Sjømatnæringens ringvirkninger Verdiskaping og ringvirkninger fra norsk sjømatnæring for 2023. 31:

Omre H-J (2025) Sprengde fregatt midt i fiskefelt – minister varslar full gjennomgang. In: NRK. https://www.nrk.no/nordland/sprengde-fregatt-midt-i-fiskefelt-_-minister-varslar-full-gjennomgang-1.17676458. Accessed 13 Jan 2026

Palm ACU, Hareide NR, de Jong K, Dankel D (2023) Knowledge acquisition for Coexistence between fisheries and offshore wind industries. Report from the Institute for Marine Research

Pedersen S (2008) Lappekodisillen i nord 1751-1959: Fra grenseavtale og sikring av samenes rettigheter til grensesperring og samisk ulykke (Dieđut 3). Nordisk samisk institutt (Sámi instituhtta)

Pedersen S (2012) The Coastal Sámi of Norway and their rights to traditional marine livelihood. *Arctic Review on Law and Politics vo. 3*,1/2012, s.51-80

Quimby B, Roque AD, Nébié EKI, et al (2023) Blue Food Sovereignty Benefits Social-Ecological Resilience: A Case Study of Small-Scale Fisheries Co-Management and Mariculture in Samoa. *Hum Ecol 51:*279–289. https://doi.org/10.1007/s10745-023-00401-4

Reimer JM, Devillers R, Zuercher R et al (2023) The Marine Spatial Planning Index: a tool to guide and assess marine spatial planning. *Npj Ocean Sustain*. 2:15 https:/ /doi.or g/10.10 38/s4 4183-023-00022-w

Ruano-Chamorro C, Gurney GG, Cinner JE (2022) Advancing procedural justice in conservation. *Conservation Letters 15:*e12861. https://doi.org/10.1111/conl.12861

Rybråten S, Bjørkan M, Hovelsrud GK, Kaltenborn BP (2018) Sustainable coasts? Perceptions of change and livelihood vulnerability in Nordland, Norway. *Local Environment 23*:1156–1171. https://doi.org/10.1080/13549839.2018.1533931

Salmi P, Svels K (2022) Marginalization and Reinvention of Small-Scale Fisheries: A Finnish Case Study of Social Justice. In: Jentoft S, Chuenpagdee R, Bugeja Said A, Isaacs M (eds) *Blue Justice*. Springer International Publishing, Cham, pp 139–157

Riikarevišuvdna (2020) Undersøkelse av kvotesystemet i kyst og havfisket. Dokument 3:6 (2019-2020)

Sametinget (2023) Sametingets årlige fiskerisak

Sametinget (2024) Sametingets årlige fiskerisak

SFK. Sannhets- og forsoningskommisjonen (2023) *Sannhet og forsoning: Grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner*. (Dokument 19 (2022–2023)).https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/dokumentserien/2022-2023/dok19-202223.pdf

Saunders F, Gilek M, Ikauniece A, et al (2020) Theorizing Social Sustainability and Justice in Marine Spatial Planning: Democracy, Diversity, and Equity. *Sustainability 12*:2560. https://doi.org/10.3390/su12062560

Saunders FP, Gallardo-Fernández GL, Van Tuyen T, et al (2016) Transformation of small-scale fisheries — critical transdisciplinary challenges and possibilities. *Current Opinion in Environmental Sustainability 20*:26–31. https://doi.org/10.1016/j.cosust.2016.04.005

Saunders F, Gilek M, Tafon R (2019) Adding People to the Sea: Conceptualizing Social Sustainability in Maritime Spatial Planning. In: Zaucha J, Gee K (eds) *Maritime Spatial Planning*. Springer International Publishing, Cham, pp 175–199

Schreiber M, Chuenpagdee R, Jentoft S (2022) Blue Justice and the co-production of hermeneutical resources for small-scale fisheries. *Marine Policy 137:*104959. https://doi.org/10.1016/j.marpol.2022.104959

Smith C (1990) Om samenes rett til naturressurser – særlig ved fiskeriregulering. Lov og rett, 507-534. https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3061-1990-09-0

Solås A-M, Hersoug B (2012) From fisher, via bureaucrat and scientist to planning - on the use of local knowledge in coastal zone planning [In Norwegian]. In: Hersoug B, Johnsen JP (eds) The fight for space along the coast - interests and developments in coastal zone planning [In Norwegian]. Universitetsforl., Oslo

Solvang O (2016) Advarer mot å slippe til gigantselskap: - Jeg er rystet. In: Nordlys. https://www.nordlys.no/5-34-402519. Accessed 10 Apr 2025

Stalmokaitė I, Tafon R, Saunders F, et al (2023) Exploring social justice in marine spatial planning: planner and stakeholder perspectives and experiences in the Baltic Sea Region. *Journal of Environmental Planning and Management 1–23.* https://doi.org/10.1080/09640568.2023.2279512

Statistisk sentralbyrå (2018) Norwegian fisheries through 80 years [In Norwegian]. In: ssb.no. https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/artikler-og-publikasjoner/det-har-gatt-i-bolgjer. Accessed 22 Mar 2021

Stokke KB (2021) 18. Planlegging i sjø – behov for sterkere regional styring. In: *Integrert kystsoneforvaltning.* Universitetsforlaget, pp 340–354

Strøm JF, Berg E, Bjørn PA, et al (2025) Økologiske effekter av lakseoppdrett i åpne merder på ville kysttorskbestander. Havforskningsinstituttet

Sunde J Ø (2016) Fisk og forteiing – Ein nedslåande forteljing om norsk fiskeriregulering. *Nytt Norsk Tidsskrift* nr. 3 årg. 33 ss. 209-218.

Søreng S (2014) Lokale rettighetsforståelser i fiskeriforvaltningen. *Med særlig fokus på samiske fiskerettigheter.* Philosophiae Doctor. Fakultet for biovitenskap, fiskeri og økonomi. Norges fiskerihøgskole. UiT Norges arktiske universitet.

Tafon R, Saunders F, Gilek M (2019) Re-reading marine spatial planning through Foucault, Haugaard and others: an analysis of domination, empowerment and freedom. *Journal of Environmental Policy & Planning* 21:754–768. https://doi.org/10.1080/1523908X.2019.1673155

The Norwegian Fisheires Directorate (2026) Påmelding til kystfiskeordningen. In: Fiskeridirektoratet. https://www.fiskeridir.no/yrkesfiske/kystfiskeordningen. Accessed 19 Jan 2026

Tiller RG, Svalestuen Y, Öztürk P, Tidemann A (2015) Simulating Stakeholder Behavior in a Marine Setting: Integrated Coastal Zone Planning and the Influential Power of Selected Stakeholders in Frøya, Norway. *Front Mar Sci 2:.* https://doi.org/10.3389/fmars.2015.00090

Viðarsson JR, Einarsson MI, Ragnarsson SÖ, et al (2018) Nordic Coastal Fisheries and Communities. Nordic Council of Ministers

Meld. St. 24 (2024–2025). Fremtidens havbruk. Bærekraftig vekst og mat til verden